ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

NUTQ MADANIYATI VA ODOBI

Bobomuratova Mushtariybegim Odil qizi
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti filologiya fakulteti
o'zbek tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishi 115-guruh talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.19999201

Annotatsiya:Ushbu maqolada nutq madaniyati tushunchasi, uning jamiyat va shaxs hayotidagi ahamiyati, shuningdek, asosiy me'yorlari va rivojlantirish yo'llari yoritilgan. Nutq madaniyati insonning umumiy madaniy darajasini belgilovchi muhim omil bo'lib, u nafaqat to'g'ri so'zlashni, balki chiroyli, odobli va ta'sirchan muloqot qilishni ham o'z ichiga oladi. Maqolada nutqning to'g'rilik, aniqlik, soflik, moslik, odoblilik va ifodalilik kabi jihatlari tahlil etilgan. Shuningdek, raqamli davrda onlayn muloqotda nutq madaniyatini saqlash masalasiga ham e'tibor qaratilgan. Xulosa qismida nutq madaniyati inson shaxsiyati va ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, muloqot, to'g'rilik, aniqlik, odob, soflik, raqamli muloqot, ifodalilik, til me'yorlari, madaniyat.

Nutq madaniyati yoki muloqot madaniyati insonning umumiy madaniyatining ajralmas qismidir. U insonning saviyasi, dunyoqarashi, odobi va boshqalarga bo'lgan hurmatini aks ettiradi.[1] Nutq madaniyati faqat to'g'ri gapirishni emas, balki go'zal, muloyim va ta'sirchan gapirishni ham o'z ichiga oladi. Hozirgi davrda, kommunikatsiya jamiyatdagi barcha munosabatlarning markazida turgan bir paytda, nutq madaniyatini egallash har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.[2] Nutq madaniyati — bu tilni adabiy me'yorlarga muvofiq tarzda to'g'ri ishlata olish, shuningdek, vaziyat, tinglovchi va maqsadga mos so'z va ifodalarni tanlay bilish qobiliyatidir. U talaffuz, grammatika, so'z boyligi va uslubni o'z ichiga oladi. Nutq madaniyati yuqori bo'lgan inson o'z fikrini aniq ifodalay oladi, ortiqcha so'zlardan qochadi va tinglovchida ijobiy taassurot qoldiradigan tarzda muloqot qiladi.Nutq madaniyatining eng muhim me'yorlaridan biri — **to'g'rilik**dir.[3] Bu tilning grammatik, leksik va fonetik qoidalariga rioya qilishni anglatadi. Ko'plab grammatik yoki talaffuz xatolari nutqning aniqligi va go'zalligini yo'qotadi. Yana bir muhim jihat — **soflik**, ya'ni jargon, qo'pol so'zlar va keraksiz chet so'zlardan qochishdir. **Aniqlik** — so'zlarni ma'no jihatidan to'g'ri tanlashni, **moslik** esa nutqning vaziyat va tinglovchiga mos bo'lishini bildiradi. Masalan, do'stlar bilan suhbatdagi uslub o'qituvchi yoki rasmiy shaxs bilan muloqotdagi uslubdan farq qiladi.[4]

To'g'rilik va moslikdan tashqari, **odob** ham nutq madaniyatining muhim tarkibiy qismidir. Bu murojaat shakllaridagi hurmat, muloyim ohang va ehtiyotkorlik bilan gapirish orqali namoyon bo'ladi. Odobli nutq insonlar o'rtasida hamjihatlikni yaratadi, nizolarning oldini oladi va ijobiy muhit hosil qiladi.

---

[1] Karimov, I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

[2] Rasulov, R., va Yo'ldoshev, M. *Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari.* – Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti, 2019.

[3] Qosimova, M. *Til va nutq madaniyati.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

[4] Yo'ldosheva, D. *O'zbek tili madaniyati va nutq odobi.* – Toshkent: O'qituvchi, 2014.

Bundan tashqari, **ifodalilik** — metafora, ohang o‘zgarishi, badiiy vositalardan foydalanish kabi usullar nutqni boyitadi, uni qiziqarli va esda qolarli qiladi.[5]

Nutq madaniyatini rivojlantirish doimiy o‘rganish va o‘z ustida ishlashni talab etadi. Badiiy adabiyot o‘qish, notiqlarning nutqlarini tinglash, omma oldida chiqish mashqlarini bajarish insonning til va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, o‘qituvchilar, jurnalistlar va jamoat arboblari o‘z nutqiga alohida e’tibor qaratishlari zarur, chunki ular boshqalarga namuna bo‘ladilar.[6] Ta’lim muassasalari ham o‘quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi — ularga aniq, ishonchli va hurmat bilan so‘zlashni o‘rgatadi.Raqamli asrda, onlayn muloqot kundalik hayotning bir qismiga aylangan bir paytda, nutq madaniyati yozma tilga ham taalluqlidir.[7] Odamlarning xabarlar, ijtimoiy tarmoq postlari va elektron pochta orqali o‘zini ifoda etish uslubi ularning muloqot etikasini ko‘rsatadi. Qisqartmalar, emoji va norasmiy tilning keng tarqalishi muloqotni tezlashtirgan bo‘lsa-da, ba’zida uning mazmunini kamaytirgan. Shuning uchun raqamli muloqotda ham nutq madaniyatini saqlash muhim — bu ongli va mas’uliyatli yondashuvni talab qiladi.

Xulosa: Nutq madaniyati inson shaxsiyati va madaniy yetukligining ko‘zgusidir. U til bilimini axloqiy va estetik qadriyatlar bilan uyg‘unlashtiradi. Nutq madaniyatiga amal qiluvchi inson nafaqat to‘g‘ri gapiradi, balki hurmat, fikrlilik va go‘zallik bilan muloqot qiladi. Bunday muloqot o‘zaro tushunishni kuchaytiradi, ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlaydi va jamiyatning ma’naviy hamda intellektual taraqqiyotiga xizmat qiladi. Shu sababli, nutq madaniyatini yuksak darajada shakllantirish har bir insonning shaxsiy va ta’limiy taraqqiyoti uchun eng muhim maqsadlardan biri bo‘lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Rasulov, R., va Yo‘ldoshev, M. *Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari.* – Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti, 2019.
3. Qosimova, M. *Til va nutq madaniyati.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
4. Yo‘ldosheva, D. *O‘zbek tili madaniyati va nutq odobi.* – Toshkent: O‘qituvchi, 2014.
5. G‘ulomov, A. *Tilshunoslikka kirish.* – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2017.
6. To‘xtasinov, H. *Muloqot madaniyati va notiqlik san’ati.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. UNESCO. *Language and Communication in the Modern World.* – Paris, 2021.

[5] G‘ulomov, A. *Tilshunoslikka kirish.* – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2017.

[6] To‘xtasinov, H. *Muloqot madaniyati va notiqlik san’ati.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

[7] UNESCO. *Language and Communication in the Modern World.* – Paris, 2021.